

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ОКУНЬОВСЬКА Юля Вікторівна

УДК 061.2(438):327:061.1ЄС(043.3/.5)

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ
У КОНТЕКСТІ ЇЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Вінниця – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор,
НАГОРНЯК Тетяна Леонтіївна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, професор кафедри
політології та державного управління,
проректор з науково-педагогічної роботи,
стратегічного розвитку та інновацій.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор,
ЛЕНДЬЕЛ Мирослава Олександрівна
Ужгородський національний університет,
професор кафедри політології, проректор
з науково-педагогічної роботи;

доктор політичних наук, професор,
НАУМКІНА Світлана Михайлівна,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського», професор, завідувач
кафедри політичних наук і права.

Захист відбудеться «10» жовтня 2018 р. о 15⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.051.13 Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, ауд. 307.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «07» вересня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Мацишина

Підписано до друку 04.09.2018 р.
Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура “Таймс”. Друк. офс. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 63

Віддруковано у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса
із оригіналів автора
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру
ДК № 5945 від 15.01.2018 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження основних трендів і перспектив світового політичного процесу неможливе без усвідомлення ролі ключових суб'єктів, серед яких – Європейський Союз. Сучасні трансформації, що відбуваються в європейській спільноті, обумовили процес переосмислення державами-членами власної національної політики та перспектив. Польща як «младосередньоевропейська» країна сьогодні теж стала перед вибором. Зовнішньополітичні чинники та внутрішній стан польського суспільства – це умови, за яких діалог політичних інститутів із громадським сектором може призвести до принципово різних сценаріїв розвитку Польщі. Вивчення ймовірних сценаріїв слід починати зі стартових умов євроінтеграції Польщі, з'ясування специфіки формування громадянського суспільства, форм участі громадських організацій (далі ГО) у процесі прийняття політичних рішень та рівня впливу зовнішніх чинників на вибір Польщею євроінтеграційного вектору.

Досліджувана тема актуальна для України, яка сьогодні опинилась на перехресті інтересів зовнішніх політичних акторів, внаслідок чого втратила територіальну цілісність та можливість мирно провадити євроінтеграційні процеси. Зміцнення українського громадянського суспільства через активізацію громадських ініціатив навколо загальнолюдських цінностей і національних інтересів, за умов кризи легітимності владних інститутів, – є одним із ключових чинників збереження держави-нації та відтворення державницької політики «знизу» в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідних тем: кафедри політології та державного управління ДонНУ імені Василя Стуса – «Стабільність і кризовість у відносинах між державою і суспільством: крайній і регіональний виміри»; «Динамічні аспекти суспільно-політичних процесів в Україні та світі в другому десятиріччі XXI століття» (реєстраційний номер 0117U003535).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 2 від 2 березня 2015 року) та уточнено (протокол № 4 (13) від 27 листопада 2017 року).

Мета і завдання дослідження. *Мета* – визначити специфіку діяльності та форми участі громадських організацій Польщі у процесі її європейської інтеграції. Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- систематизувати методологічні засади та категоріальний апарат дослідження діяльності ГО в процесі демократичного транзиту;
- дослідити стан наукової вивченості предмету дослідження;
- визначити стартові умови вступу Польщі до ЄС;
- віднайти особливості процесу набуття Польщею повноправного членства у Європейському Союзі;

- з'ясувати політичні та правові засади діяльності ГО у посткомуністичній Польщі;
- охарактеризувати процеси інституціоналізації польських ГО у контексті набуття Польщею повноправного членства;
- визначити зміст та інтенсивність зовнішнього впливу на діяльність громадських організацій Польщі;
- з'ясувати особливості євроінтеграційних заходів польських ГО;
- визначити характер змін у діяльності ГО в умовах повноправного членства Польщі в ЄС.

Об'єкт дослідження – євроінтеграційні процеси Польщі.

Предмет дослідження – специфіка діяльності та форми участі ГО Польщі в контексті її європейської інтеграції.

Методи дослідження обумовлені особливостями обраних об'єкта та предмета дослідження, його міждисциплінарним характером та доцільністю поєднання засад політичних наук, соціальної філософії, соціології, історії. Розв'язання поставлених завдань стало можливим завдяки використанню таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження:

- індуктивний метод дозволив вивчити окремі види ГО для формування комплексного розуміння польського «третього сектору»;
- історико-хронологічний метод допоміг розглянути передумови та причини зміни вектору зовнішньої політики Польщі наприкінці 1980-х років XX ст.;
- компаративний метод:
 - регіональний – дав змогу порівняти розвиток Польщі з сусідніми державами зі схожим соціально-політичним розвитком, на основі показників ВВП, рівня безробіття, активності держав;
 - case study дозволив розглянути специфіку розвитку громадського сектору у Польщі;
 - темпоральний метод допоміг крізь призму часу визначити зміни у розвитку сектору;
- методи дескриптивної статистики використовувались для врахування кількісних показників державної політики європейської інтеграції;
- структурно-функціональний метод дав можливість визначити характер взаємовпливу держави і громадянського суспільства у контексті євроінтеграційних процесів Польщі.

Структуру та логіку дослідження обумовили такі **наукові гіпотези**:

1. Стартові умови демократичного транзиту європейських держав визначають ступінь адаптивності їх політичних систем та обумовлюють специфіку інституціоналізації громадянського суспільства.

2. В умовах збільшення обсягів зовнішнього фінансування ГО Польщі цілком очевидним було очікувати розгалуження її «третього сектору» та зростання підтримки євроінтеграційних процесів громадянами.

3. Консолідація громадських об'єднань і державних інститутів навколо євроінтеграційного вибору Польщі призвела до тимчасового зміцнення

громадянського суспільства та сприяла переходу Польщі від держави-апліканта до повноправного членства у ЄС.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження складають дані світових рейтингів – таких, як: індекс сталості організацій громадянського суспільства (CSO) та індекс громадянського суспільства (CSI); індекс демократії (Democracy Index), результати соціологічних досліджень щодо вивчення стану організацій громадянського суспільства, які проводилися асоціацією KLON/JAWOR, фондом Стефана Баторія, Інститутом філософії і соціології Польської Академії Наук, Світовим банком, REGON тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в комплексному дослідженні діяльності ГО Польщі в контексті її європейської інтеграції. Сформульовано наступні результати, що характеризуються науковою новизною, розкривають базу концепцію дисертації та виносяться на захист:

- визначено, що демократизація – це модель транзиту для Польщі, індикатором якої виступає ступінь розвинутої громадянського суспільства та рівень впливовості його інститутів;
- додано до загальновідомих рівнів європейської інтеграції (політичного, соціального та економічного) громадський рівень, який включає в себе інтегративну взаємодію громадян держав-членів ЄС у загальноєвропейському просторі;
- з'ясовано специфічні риси діяльності польських ГО, що дає можливість обґрунтувати існування п'ятого типу моделі функціонування громадських організацій – східноєвропейського (крім чотирьох відомих: корпоративного, середземноморського, англосаксонського, скандинавського). Його специфіка полягає у: євроінтеграційному векторі діяльності, фінансовій залежності від зовнішнього капіталу, слабкій підтримці держави, орієнтованості на філантропію;
- запропоновано концепцію класифікації польських ГО, виходячи з інституційних особливостей та напрямів діяльності, а саме: організації соціальної сфери; освітні, наукові; міжнародні та охорони здоров'я;
- з'ясовано, що зовнішньополітичний вплив на діяльність ГО Польщі у період її становлення повноправним членом здійснювався через фінансову допомогу міжнародних фондів;
- систематизовано та візуалізовано динаміку функціонування громадянського суспільства Польщі в євроінтеграційний період на основі аналізу індексів розвитку громадського суспільства, що довело стабільність його розвитку за низьких показників дієвості структури сектору;
- удосконалено періодизацію виникнення та діяльності організацій громадянського суспільства в Польщі з урахуванням регіональних особливостей, політичної ситуації та загальноєвропейських моделей існування громадських організацій, визначено наступні періоди: 1989–1996 рр., 1997–2000 рр., 2001–2003 рр., 2004–2008 рр., 2009–2017 рр.;

- доповнено такі форми участі ГО у становленні європейської Польщі, як: інформаційні кампанії, співпраця з інститутами влади, діяльність груп тиску, політичний консалтинг громадських організацій для органів місцевого самоврядування;
- визначено, що розпад «Солідарності» спричинив різке зростання організацій «третього сектору», оскільки відбулося вивільнення значної кількості потенційних громадських лідерів;
- з'ясовано, що за останні роки рівень демократії в Польщі значно знизився, попри розвиток громадянського суспільства та чисельність громадських організацій. Доказом виступають індекси світових рейтингів. Це доводить наукову гіпотезу про тимчасовість консолідації громадських об'єднань і державних інститутів навколо євроінтеграційного вибору Польщі й обумовлює актуальність пошуку нової стратегії розвитку.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані громадськими організаціями та органами державної влади при формуванні стратегії їхньої діяльності. Результати дослідження можуть бути використані в навчальних курсах «Політології», «Історії та теорії політичних партій», «Політичної конфліктології», «Соціології».

Сформульовані в дисертації положення, рекомендації та висновки знайшли відображення у діяльності ГО «Асоціація євроклубів Вінниччини» (довідка від 07.06.2018 № 35), міжнародної громадської організації «Україна-Польща-Німеччина» (довідка від 07.06.2018 № 2/1), Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Вінницької державної адміністрації (довідка від 08.06.2018 № 03.1-403). Академічні здобутки дисертаційної роботи впровадженні в навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса під час викладання дисциплін «Соціологія», «Політична конфліктологія» (довідка від 12.06.2018 № 85/01-13/01.1.3).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження, у якому представлено авторський підхід до визначення впливу ГО Польщі на зміни зовнішньополітичного вектору політики з посткомуністичного на європейський у контексті розвитку демократичної держави. Основні положення та висновки дисертаційної роботи сформульовано дисертантом самостійно. За темою дослідження автором одноосібно підготовлено 7 фахових публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення дисертації були апробовані на 6 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція. Історія, сьогодні, перспективи» (14–15 квітня 2015 р., м. Львів), Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи» (14–15 травня 2015 р., м. Житомир), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку суспільних наук

у XXI ст.» (11–12 грудня 2015 р. м. Дніпропетровськ), Міжнародна науково-практична конференція «Economics, science, education: integration and synergy» (18–21 січня 2016, Братислава), Міжнародна наукова конференція «Україна – Польща: історичне сусідство» (19–20 травня 2017 р., м. Вінниця), Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр. (травень 2017 р., м. Вінниця).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 19 публікаціях, серед них – 7 наукових статей, які опубліковані у фахових виданнях з політичних наук (5 – у фахових виданнях України, 2 – у закордонних фахових виданнях), 6 статей в інших наукових виданнях України, 6 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять десять підрозділів, 16 ілюстрацій, 7 таблиць, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 309 найменувань. Загальний обсяг дослідження становить 236 сторінок, із яких основного тексту – 206 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, окреслено об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади, визначено наукову новизну дисертаційної роботи, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача в розробку наукової теми, висвітлено відомості щодо апробації результатів дисертації, наукових публікацій автора та структуру роботи.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності громадських організацій в процесі демократичного транзиту**» – узагальнено методологічні підходи до аналізу проблеми. Підсумовано здобутки зарубіжних і вітчизняних наукових шкіл щодо становлення й розвитку ГО як інституту громадянського суспільства Польщі та процесу європейської інтеграції.

У **підрозділі 1.1. «Методологічні засади та категоріальний апарат дослідження»** розкрито методологію дослідження, яка ґрунтується на синтезі транзитології, неінституціоналізму, теорії демократизації політичної системи та корпоративіської мережевої теорії. Вивчено моделі демократії та визначено, що сучасній Польщі властива консоціативна модель демократії, для якої характерна впливовість громадянського суспільства.

Зазначено, що розвиток громадянського суспільства може слугувати індикатором демократизації. У вигляді методологічної бази дослідження громадянського суспільства запропоновано використовувати соціологічну концепцію Дж. Александера.

У **підрозділі 1.2. «Стан наукової вивченості предмету дослідження»** систематизовано наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних вчених, які

вивчали моделі демократичного транзиту у Польщі та теорію демократії. Окремим блоком представлені праці науковців з вивчення європейської інтеграції та інститутів громадянського суспільства.

Основою для дослідження діяльності ГО Польщі в контексті європейської інтеграції стали закони, офіційні постанови уряду, розпорядження ради міністрів, рапорти організацій «третього сектору», звіти організацій, програмні документи та результати соціологічних опитувань.

У **другому розділі** – **«Специфіка євроінтеграційного шляху Польщі»** – розглянуто стартові умови євроінтеграційного поступу Польщі, європейську систему договорів, до яких приєдналась Польща, моделі функціонування ГО, становлення та етапи діяльності ГО, які виникли під час трансформаційних змін польського суспільства.

У **підрозділі 2.1. «Стартові умови євроінтеграційних процесів у Польщі»** розкрито основні причини та передумови євроінтеграційного курсу Республіки Польща в політичній, економічній, соціальній сферах, що беруть свій початок з часів діяльності незалежної професійної спілки «Солідарність».

Проаналізовано процес політичної трансформації Польщі, фінансову допомогу європейських структур для Польщі, показники рівня економічного зростання, ВВП на душу населення, рівня безробіття, заробітної плати, ставлення польського населення до Європейсько Союзу у співвідношенні до країн Вишеградської групи.

Визначено, що під впливом трансформаційних процесів у польському суспільстві відбулась зміна вектору зовнішньої політики. Політичні, економічні та соціальні перетворення значною мірою спричинили активізацію громадянського суспільства та впродовж 1990–1997 рр. призвели до зміни ставлення громадян Польщі до ЄС.

У **підрозділі 2.2. «Процес набуття повноправного членства Польщі у ЄС»** визначено основний комплекс договорів Європейського Союзу, положення яких імплементувала Республіка Польща на шляху вступу до ЄС.

Розглянуто довгострокову програму адаптації польського законодавства до *acquis communautaire*, що включає в себе нормативно-правові акти та загальні принципи права ЄС.

Наголошено, що для Польщі характерна вертикальна схема координації євроінтеграційного процесу, що здійснювалась Центром Європейської Документації, Управлінням Комітету європейської інтеграції. Доведено, що Європейський Союз сприяв євроінтеграції Польщі шляхом надання макрофінансової допомоги з фондів підтримки вступу до ЄС: PHARE, SAPARD та ISPA.

Здійснення євроінтеграційних вимог забезпечувалось наданням Польщі перехідних періодів для адаптації свого законодавства згідно з умовами «Європейської процедури».

У **третьому розділі** – **«Інституціоналізація діяльності громадських організацій»** – досліджено правову основу діяльності ГО у Польщі, визначено правові засади функціонування асоціацій та фондів. У контексті вивчення

інституціоналізації ГО було досліджено такі індикатори розвитку організацій як: історія, кількість, моделі функціонування, періодизація, класифікація та географічне розташування.

У підрозділі 3.1. «Політико-правове забезпечення польських громадських організацій» вивчено правову основу діяльності ГО з урахуванням політичної ситуації в Польщі та змін вектора зовнішньої політики. Зазначено, що діяльність ГО регламентується наступними законами: «Про фонди» (6 квітня 1984 р.), «Про громадські об'єднання» (7 квітня 1989 р.), «Про суспільну користь та волонтерство» (23 квітня 2003 р.).

У відповідності до законодавства Польщі було визначено функціональний зміст діяльності організацій «третього сектору» – громадських, неурядових, некомерційних, добровольчих, волонтерських, публічної користі. Визначено, що громадські та неурядові організації є тотожними поняттями для польського законодавця, і лише з прийняттям закону «Про суспільну користь та волонтерство» у них змінювалось фінансування.

У підрозділі 3.2. «Інституалізація польських громадських ініціатив» здійснено оцінку динаміки змісту та ступеню конструктивності взаємовідносин державних органів влади та ГО як інститутів громадянського суспільства.

В результаті порівняння функціонування польських ГО з класичними моделями ГО (корпоративною, середземноморською, англосаксонською та скандинавською) було встановлено значні відмінності перших. На цій основі виокремлено авторську модель функціонування ГО – східноєвропейську.

Виділено періоди формування та розвитку ГО Польщі з 1989 р. до 2017 р.: 1989–1996 рр., 1997–2000 рр., 2001–2003 рр., 2004–2008 рр., 2009–2017 рр. Класифікація польських ГО передбачає наявність таких сфер: соціальної, освіти та науки, охорони здоров'я та медицини, туризму, міжнародної діяльності.

У четвертому розділі – «Динаміка діяльності громадських організацій Польщі» з'ясована специфіка діяльності ГО Польщі з урахуванням положень міжнародних договорів, зовнішньої фінансової допомоги та сфер діяльності. Визначено провідні організації євроінтеграційного вектору, проаналізовано їх організаційні документи, результати діяльності, обсяги державного та міжнародного інвестування.

У підрозділі 4.1. «Зовнішній вплив на діяльність громадських організацій Польщі» акцентовано увагу на специфіці розвитку та діяльності організацій проєвропейського вектору з урахуванням відповідності договорів, що забезпечували функціонування громадських організацій у Європі.

Визначено п'ять основних проєвропейських організацій, які діяли у контексті євроінтеграції Польщі. Це організації: Асоціація «Вілла Деціус», Фонд Стефана Баторія, Фонд Роберта Шумана, Асоціація KLON/JAWOR, Асоціація Інтеграції та Розвитку (SIR). Зазначені організації сприяли формуванню громадянського суспільства в Польщі та популяризації європейських ідей.

Доведено, що найбільшу фінансову допомогу ззовні надавали такі міжнародні організації: Польсько-американсько-українське співробітництво, Національний фонд демократії, Посольство Сполучених Штатів та Посольство

Королівства Нідерландів, Фонд Боша, Польсько-американський Фонд Свободи, Європейський союз, УКІЕ, «Інтеграція зараз», фонд МОТТА.

У підрозділі 4.2. «*Діяльність громадських організацій в політичних процесах євроінтеграції Польщі*» наголошено на особливості діяльності ГО під час євроінтеграційного періоду, що була представлена співпрацею організацій з урядовою сферою. Така співпраця включала: співробітництво в діагностиці місцевих проблем та викликів; розробку програм інформування; спільне створення стратегії і програми реалізації політики, спрямованої на розвиток громадянського суспільства; консультування з питань європейської інтеграції; діяльність груп інтересів через лобіювання.

Результати діяльності ГО у політичних процесах Польщі на шляху до ЄС оцінювалися за допомогою Індексу сталості організацій громадянського суспільства (CSO) та Індексу громадянського суспільства (CSI).

У п'ятому розділі – «**Взаємодія громадських організацій і владних інститутів Польщі у період повноправного членства в ЄС**» – проаналізовано діяльність ГО в період повноправного членства Польщі у Європейському Союзі на підставі співпраці з урядом та на основі показників кількості організацій, сфер діяльності, фінансування та відповідних індексів.

У підрозділі 5.1. «*Участь громадських організацій у політичних процесах Польщі після набуття повноправного членства у ЄС*» визначено, що з 2005 по 2017 роки ГО Польщі продовжували розвиватися та займатися проєвропейською діяльністю, проте фактично 25 % організацій не існували.

З'ясовано, що зі вступом Польщі до Європейського Союзу у 2004 р. співпраця з Європейськими фондами тільки посилилась і була спрямована на реалізацію не лише європейських, а й соціальних проєктів згідно з прийнятими програмами Європейського Союзу в періоди 2007–2013 рр. та 2014–2020 рр.

У підрозділі 5.2. «*Стан та перспективи демократизації сучасної Польщі*» визначено показники Індексу сталості організацій громадянського суспільства (CSO) та Індексу демократії (Democracy Index), які показують, що рівень розвитку громадянського суспільства не збільшується, а рівень демократії знижується впродовж чотирьох років, що зумовлено урядовою політикою Польщі.

На сучасному етапі розвитку ГО Польщі виконують роль не лише отримувача коштів від фондів ЄС, а й самі надають фінансову допомогу. Найбільший вплив у міжнародній співпраці Польща здійснює через Вишеградський фонд, який був заснований у 2000 р. урядами країн Вишеградської групи.

ВИСНОВКИ

У результаті полідисциплінарного комплексного дослідження діяльності ГО Польщі в контексті її європейської інтеграції автор дійшов наступних висновків.

1. Зміна Польщею зовнішньополітичних пріоритетів та проголошення курсу на євроінтеграцію активізували громадянське суспільство. На підставі вивчення теоретико-методологічних засад дослідження діяльності ГО у процесі демократичного транзиту визначено, що демократизація, яка розпочалася у Польщі наприкінці 1989 р., є моделлю польського транзиту. Ступінь розвитку громадянського суспільства та рівень впливу громадських організацій на процеси прийняття політичних рішень та хід європейської інтеграції аналізуються автором у якості індикатора польського транзиту політичної системи Польщі у період 1989–2004 рр. Завдяки використанню методологічної основи дослідження, що включає в себе синтез наукових підходів транзитології, неінституціоналізму, теорії демократизації політичної системи та корпоративіської мережевої теорії, визначено специфіку діяльності та форми участі громадських організацій. На підставі чого автор стверджує, що ГО Польщі стали інституціями транзиту та носіями європейської ідеї. Така форма участі ГО Польщі притаманна польській моделі консоціативної демократії.

2. Стан наукової вивченості предмету дослідження представлений широкою базою міждисциплінарних наукових розвідок з політології, соціології, історії, соціальної філософії. Для визначення специфіки діяльності та форми участі ГО Польщі у контексті її європейської інтеграції автор дослідив вітчизняні та зарубіжні наукові школи, які вивчали моделі демократичного транзиту Польщі, її євроінтеграційну політику та впливовість на ці процеси інститутів громадянського суспільства. У науковій літературі достатньо висвітленим є питання європейської інтеграції та діяльність ГО Польщі, проте автор акцентує на вивчені кореляції взаємозв'язку між стартовими умовами інтеграції її етапами, впливом громадських організацій на ці процеси і сучасним станом громадянського суспільства у Польщі.

3. Дослідження стартових умов євроінтеграційних процесів (історичних, політичних, економічних, соціальних) Польщі дало можливість визначити адаптивність польської політичної системи, яка трансформувалась під впливом зовнішнього чинника, зберігаючи аутентичні характеристики (традиції державотворення, ментальну відкритість до інтеграції, геополітичне становище, високий рівень активістської політичної культури, можливості територіального сусідства). Економічні складові перетворень автор розглядав у контексті виходу Польщі на світовий ринок, акцентуючи, що для економічного розвитку Польща отримала макрофінансову допомогу від європейських фондів. Зовнішнє фінансування Польщі змінило економічні підвалини політичної системи та стабілізувало соціальне становище населення. Це сприяло розвитку громадянського суспільства та формуванню в його середовищі нової політичної еліти. Автор стверджує, що сьогодні зовнішній чинник відіграє не останню роль у формуванні польської політичної кон'юнктури, яка задана стартовими умовами євроінтеграції.

4. На підставі дослідження джерельної бази, яку становлять офіційні акти, угоди Європейського Союзу з Польщею, дані статистичних центрів з вивчення економічного, політичного, громадського потенціалу Польщі відносно інших

країн, виявлено особливість набуття Польщею повноправного членства через тривалий процес адаптації польського законодавства до норм Європейського Союзу та інтеграції до міжнародного правового поля. Автор вважає, що імплементація європейських договорів сприяла регламентації діяльності громадського сектора на міжнародному рівні. Євроінтеграція відбулася на базі синергії національних та європейських цінностей, що формувало усвідомлення польським суспільством необхідності інтеграції до ЄС, побудоване на історичній традиції відкритості до інтеграційних процесів на Європейському континенті.

5. У результаті аналізу політико-правового забезпечення діяльності ГО Польщі автором з'ясована розбіжність правого статусу громадських та неурядових організацій. Польський науковий дискурс вживає обидва терміни як тотожні, однак законом «Про суспільну користь та волонтерство» (2003 р.) ці поняття розмежовуються за принципом фінансування. Автор у контексті дослідження використовує категорію «громадські організації». Аналіз етапів формування законодавчої бази діяльності ГО у Польщі дозволив прослідкувати зміну ставлення державної влади до діяльності громадських організацій впродовж 1989–2017 рр. На думку автора, владні інститути Польщі поступово прийшли до розуміння ГО як партнерів у процесі євроінтеграції та підготовки до неї суспільства та відповідного ставлення до них. Однак із прийняттям закону про «Центр розвитку громадянського суспільства» (2017 р.) та створенням державної інституції, що має на меті контроль за діяльністю організацій громадянського суспільства, акценти з партнерської взаємодії влади та ГО зміщуються в бік підконтрольності та підпорядкованості останніх.

6. У контексті інституціоналізації польських громадських організацій автором було проаналізовано моделі їхнього функціонування. Доведено, що серед існуючих у науці моделей функціонування ГО: корпоративної, середземноморської, англосаксонської, скандинавської, варто виділити існування п'ятої моделі, що притаманна країнам колишнього пострадянського простору – східноєвропейської. Загальноприйняті моделі функціонування ГО дають змогу віднести Польщу до скандинавської моделі та дослідити її особливості. Тим не менш, глобалізація сучасного світу спричинила синтез усіх моделей та суміщення ознак, тому автор пропонує виділити східноєвропейську модель, якій притаманні значна чисельність, співпраця у рамках розвитку громадянського суспільства, незначна участь держави, фінансова залежність від зовнішнього впливу. Автором визначено такі етапи діяльності громадських організацій: 1989–1996 рр.: період становлення «третього сектору»; 1997–2000 рр.: у 1997 р. розпочався період формування законодавчої бази функціонування ГО; 2001–2003 рр.: активний період діяльності; 2004–2008 рр.: період повноправного членства; 2009–2017 рр.: період розвитку ГО, контрольований урядовою політикою. Досліджуючи інституціоналізацію діяльності ГО, автор класифікував організації з урахуванням європейського напрямку діяльності у різних сферах. Зазначений процес розглянуто через призму

фінансування європейськими фондами та залучення організацій до інформування суспільства щодо діяльності Європейського Союзу.

7. Визначено, що найбільший вплив на євроінтеграцію Польщі здійснили організації, що займалися міжнародною активністю та використовували у своїй діяльності кошти європейських та міжнародних фондів. Такі польські організації, як асоціація «Вілла Деціус», Фундація Стефана Баторія, Фундація Роберта Шумана, Асоціація KLON/JAWOR, Асоціація Інтеграції та Розвитку (SIR) надавали суспільству нову та об'єктивну інформацію про ЄС; сприяли формуванню позитивного ставлення поляків до інтеграції; інформували суспільство про те, що членство Польщі в ЄС включає в себе економічне співробітництво, суспільний, політичний, культурний діалог. Автор стверджує, що такий зовнішній вплив на діяльність організацій громадянського суспільства був результативним, про що свідчать показники підтримки населенням вступу Польщі до ЄС, значне зростання кількості учасників громадських організацій та збільшення фінансових потоків до міжнародних фондів.

8. Взаємодію ГО і владних інститутів Польщі в період її повноправного членства в ЄС розглянуто крізь призму стратегічних документів («Стратегія підтримки розвитку громадянського суспільства на 2009–2015 рр.», «Національна програма підтримки розвитку громадянського суспільства 2016–2020 рр.»), які мали на меті залучення ГО до вироблення державної політики. Результати впровадження цих декларованих принципів взаємодії аналізувалися автором за допомогою показників Індексу сталості організацій громадянського суспільства (CSO) та Індексу громадянського суспільства (CSI). На підставі вивчення зазначених джерел можна констатувати повний закінчений цикл взаємодії: від неузгодженості дій та відсутності чіткої програми взаємодопомоги (1989–1997 рр.) через активні спільні дії в напрацюванні важливих стратегічних документів, програм, грантових конкурсів (1998–2004 рр.) до прагнення владних інститутів контролювати діяльність ГО (після 2017 р.)

9. Сучасний стан розвитку громадянського суспільства у Польщі свідчить про реверсні процеси, що реалізуються на підставі закону та створення відповідного контролюючого органу над діяльністю ГО. Свідченням цього процесу також є нові показники Індексу сталості організацій громадянського суспільств (CSO) у Польщі від 2008–2017 рр., що не відображають зміцнення громадського сектору та вказують на його інертність. Відповідно до показників Індексу демократії, визначено, що починаючи з 2015 р. у Польщі різко знижується рівень демократії (її основних показників, включаючи стан громадянського суспільства). Така ситуація у Польщі зумовлена не лише урядовою політикою, зменшенням зовнішнього фінансування та великою кількістю організацій громадянського суспільства, які перестали функціонувати, а й трансформаціями, що відбуваються в Європейському Союзі. Громадянське суспільство, що визначалось як індикатор демократизації в період євроінтеграційного шляху Польщі, зараз виступає індикатором збереження національної ідентичності в межах державних кордонів.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

• статті у наукових фахових виданнях України:

1. Окуньовська Ю. В. «Третій сектор» Польщі в офіційних документах ЄС // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. Нац. ун-т. «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Т. 2, № 33. 2017. С. 226–234.

2. Окуньовська Ю. В. Вплив незалежної самоврядної професійної спілки «Солідарність» на становлення громадянського суспільства у Польщі // Політичне життя. № 1–2. 2017. С. 32–38.

3. Окуньовська Ю. В. Вплив неурядових організацій Польщі на формування громадянського суспільства в Україні // Актуальні проблеми політики. Одеса, Вип. 60. 2017. С. 125–133.

4. Okuniovska Y. Polityczne przesłanki eurointegracji RP // Політичне життя. № 4. 2017. С. 115–119.

5. Окуньовська Ю. В. Політико-правова база діяльності громадських організацій Польщі // Політичне життя. № 2. 2018. С. 75–79.

• статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

6. Okuniovska Y. The “third” sector of Poland: key principles of functioning // Evropský politický a právní diskurz. Svazek 4. 3.vydání. 2017. S. 137–142.

7. Okun'ovs'ka Y. Еволюція статусу громадських організацій в Європі: проєвропейський «третій сектор» у Польщі. Електронний ресурс // Nauki Społeczno-Humanistyczne. Polsko-ukraińskie czasopismo naukowe. URL: https://spsciences.io.ua/s2614420/okunovska_ylya_2017._evolution_of_the_ngos_status_in_europe_the_proeuropean_third_sector_in_poland._social_and_human_science_s._polish-ukrainian_scientific_journal_02_14

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

• статті у наукових виданнях України:

8. Окуньовська Ю. В. Активізація діяльності неурядових організацій Польщі у 90-х роках ХХ ст. в контексті громадянського суспільства // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія (Випуск ХХІІІ). 2014. С. 170–174.

9. Окуньовська Ю. В. Правова основа функціонування громадських організацій у Польщі // Вісник Донецького національного університету Серія Б. Гуманітарні науки № 1–2. 2014. С. 355–361.

10. Окуньовська Ю. В. Організаційні засади діяльності неурядового сектору Польщі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Випуск ХХІV. 2015. С. 296–301.

11. Окуньовська Ю. В. Проблема класифікації громадських організацій Польщі // Вісник Донецького національного університету Серія Б. Гуманітарні науки № 1–2. 2015. С. 494–497.

12. Окуньовська Ю. В. Неурядовий сектор країн Європейського Союзу: розвиток та класифікація моделей функціонування // Політичне життя. № 4. 2016. С. 13–18.

13. Окуньовська Ю. В. Роль громадських організацій в контексті українсько-польських відносин // Сучасні українсько-польські відносини: погляд експертів. Збірник аналітичних матеріалів. Випуск 2. Луцьк, 2017. С. 97–101.

• **тези і доповіді міжнародних науково-практичних конференцій:**

14. Окуньовська Ю. В. Діяльність громадських організацій у процесах європейської інтеграції Польщі // Європейська інтеграція. Історія, сьогодення, перспективи: Міжнародна науково-практична конференція. Громад. орг. «Інститут суспільних ініціатив» (м. Львів, 14–15 квітня 2015 р.). Львів, 2015. С. 68–69.

15. Окуньовська Ю. В. Особливості функціонування громадських організацій у країнах Європейського Союзу // Актуальні питання розвитку суспільних наук у XXI ст.: Міжнародна науково-практична конференція (м. Дніпропетровськ, 11–12.12.2015 р.). Дніпропетровськ, 2015. С. 20–23.

16. Окуньовська Ю. В. Громадські організації Польщі в контексті Європейської інтеграції // Economics, science, education: integration and synergy: International scientific and practical conference (Bratislava, 18–21 January 2016). Bratislava, 2016 р. С. 37–38.

17. Окуньовська Ю. В. Діяльність польських громадських організацій в Україні у контексті формування громадянського суспільства // Міжнародна наукова конференція «Україна – Польща: історичне сусідство» (м. Вінниця, 19–20 травня 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 370–373.

• **тези загальноукраїнських науково-практичних конференцій:**

18. Окуньовська Ю. В. Вплив громадських організацій Польщі на формування соціогуманітарного простору // Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (м. Житомир, 14–15 травня 2015 р.). Житомир, 2015. С. 83–85.

19. Окуньовська Ю. В. Концептуальні засади дослідження діяльності громадських організацій у Польщі // Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр. (м. Вінниця, 15–18 травня 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 37–38.

АНОТАЦІЯ

Окуньовська Ю. В. Діяльність громадських організацій Польщі у контексті її європейської інтеграції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2018.

Здійснено комплексний аналіз діяльності громадських організацій Польщі у контексті її європейської інтеграції. Доведено, що активізація громадянського суспільства відбувалась в умовах трансформаційних процесів та транзиту демократії під впливом зовнішніх чинників. Визначено специфіку діяльності громадських організацій під час зміни вектору зовнішньої політики. Систематизовано теоретико-методологічні основи дослідження цього напрямку. Узагальнено періоди формування громадських організацій та визначено основні сфери їх діяльності з урахуванням євроінтеграційного поступу Польщі. З'ясовано особливості функціонування моделей розвитку громадських організацій та визначено характерну модель для Польщі, що має принципові відмінності від загальноєвропейських. Зроблено висновок про реверсні процеси стану демократії Польщі за сучасних умов.

Ключові слова: громадські організації, громадянське суспільство, демократичний транзит, європейська інтеграція, трансформація.

Streszczenie

Okuniovska J. V. Działalność organizacji pozarządowych Polski w kontekście jej integracji europejskiej. – Manuskrypt.

Rozprawa doktorska na otrzymanie stopnia naukowego doktora nauk politycznych ze specjalności 23.00.02 „Polityczne instytucje i procesy” (05 – nauki społeczne i zachowawcze). – Doniecki uniwersytet narodowy im. Wasyla Stusa, Winnica, 2018.

Przeprowadzono kompleksową analizę działalności organizacji pozarządowych Polski w kontekście jej integracji europejskiej. Udowodniono że aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego się odbyła w warunkach procesów transformacyjnych oraz tranzytu demokracji pod wpływem czynników zewnętrznych. Określono specyfikę działalności organizacji pozarządowych pod czas zmiany wektora polityki zewnętrznej. Systematyzowano teoretyko-metodologiczne podstawy tego kierunku. Podsumowano okresy tworzenia organizacji pozarządowych i określono kierunki działalności ze względu na eurointegracyjny sukces Polski. Wyjaśniono osobliwości funkcjonowania modeli rozwoju organizacji pozarządowych i wskazano na osobliwości modeli dla Polski, mającej zasadnicze różnice od ogólnoeuropejskich. Zrobione wnioski o zwrotnych procesach stanu demokracji w Polsce we współczesnych warunkach.

Słowa kluczowe: demokratyczny tranzyt, integracja europejska, organizacji pozarządowe, społeczeństwo obywatelskie, transformacja.

ABSTRACT**Okun'ovs'ka Yu. V. Activity of Non-Governmental Organizations of Poland in the Context of Its European Integration. – Manuscript.**

Thesis for the acquisition of a scientific degree of Ph.D. in Political Sciences by the speciality 23.00.02 “Political Institutions and Processes” (05 – Social and Behavioral Sciences). – Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2018.

The thesis provides a complex analysis of the activity of NGOs of Poland in the context of its European integration. It was proven that the civil society activation was happening in conditions of transformation processes and democracy transit. The peculiarities of the work of non-governmental organizations during the change of the foreign policy vector were determined. The study systemizes the theoretical and methodological foundations of studying this field for they have an interdisciplinary foundation and are based on the theory of democracy, transitology, system approach, namely, the networks theory, and have the features of neoinstitutionalism. The political and legal basis for civil society organizations’ functioning were analyzed and the system of documents which reflect the conditions and fundamental foundations of NGO functioning was determined.

The paper looks at the long-term program of Polish legislation harmonization with the *acquis communautaire*, which includes the regulatory acts of the EU (regulations, directives, decisions, resolutions etc.), general principles of the EU law (rulings of the European Court, common strategies, actions and positions within the framework of the common foreign and security policy etc.). It was determined that Polish legislation reacted to the needs of the NGO sector and regulated their activity during 1989–2004. The political and legal component of NGO activities at the current stage depends on the governmental policy and is characterized by a number of laws, which contradict the independence of NGOs.

The initial conditions of the European integration were studied. In historical retrospective, Poland had a long history of state building as well as the experience of functioning in a unity of states. These factors became the historical preconditions of accessing the European Union. Political preconditions reach to the times of activity of the “Solidarity” Independent Trade Union. The economic transformations at the end of the 1980-s led to the civil society activation and in 1990–1997 – to the change of public attitude to the EU and caused the increase of the social position of Poland.

The stages of NGO formation, including the present-day stage, were generalized. The key classification types have been determined, the typology by the activity fields with the consideration of the Euro-integration vector of Poland have been actualized. The emphasis was made on the territorial and quantitative components of NGO functioning, the functioning peculiarities of the NGO development models (continental, Scandinavian, Mediterranean, corporate) and the characteristic model for Poland has been determined, the Eastern European model, for it has principal differences from the general European models.

The thesis defined key pro-European organizations, which functioned in the context of European integration of Poland and facilitated the civil society formation in Poland as well as popularization of European ideas through the attraction of international funding. It was proved that the major financial support from the outside came from the following international organization: Polish-American-Ukrainian Cooperation, National Democracy Foundation, the Embassy of the United States of America and the Embassy of the Kingdom of Netherland, the Bosch Foundation, Polish-American Freedom Foundation, the European Union, UKIE, MOTTA Foundation.

The paper determines the peculiarities of the NGO functioning during the period of European integration that included the cooperation of the organizations with the governmental and the business structures, which was reflected in the development of the awareness-raising programs, development of the strategy and the program of implementation of the policy aimed at the civil society development.

The analysis of the development of the public sector of Poland has been carried out with the help of such indexes as the Civil Society Organizations Sustainability Index (CSO) and the Civil Society Index (CSI).

It has been determined that during the period of Poland's full membership in the European Union, NGOs continue to develop within the European vector. At the current stage of their development, the NGOs in Poland are not only the receivers of resources from the EU funds, but also provide assistance in the issues of European integration. The greatest influence of Poland in the international cooperation is carried out through the Visegrad Fund, which was established in 2000 by the governments of the countries of the Visegrad group.

It was found out that after Poland became a member of the European Union in 2004, its cooperation with the European funds has only strengthened and was aimed at the implementation of not only European, but also social projects in accordance with the adopted Programs of the European Union for 2007–2013 and 2014–2020, which are characterized by a considerable increase of the financial inflow into the public sector of Poland. However, the current period of NGO activity is characterized by the decrease of the level of their independence and the establishment of state control over the organizations' activities. This was caused by the decrease of the external influence after Poland gained full membership. This tendency led to the decrease of democracy indexes, where one of the indicators is the state of civil society. The evidence of the negative processes in the civil society functioning structure are reflected in the Civil Society Organizations Sustainability Indexes (CSO) in Poland in 2008–2017.

Key words: democratic transit, European integration, non-governmental organizations, civil society, transformation.